

CAIETE DE ARTA POPULARA

PORTUL POPULAR
DIN
MUSCEL

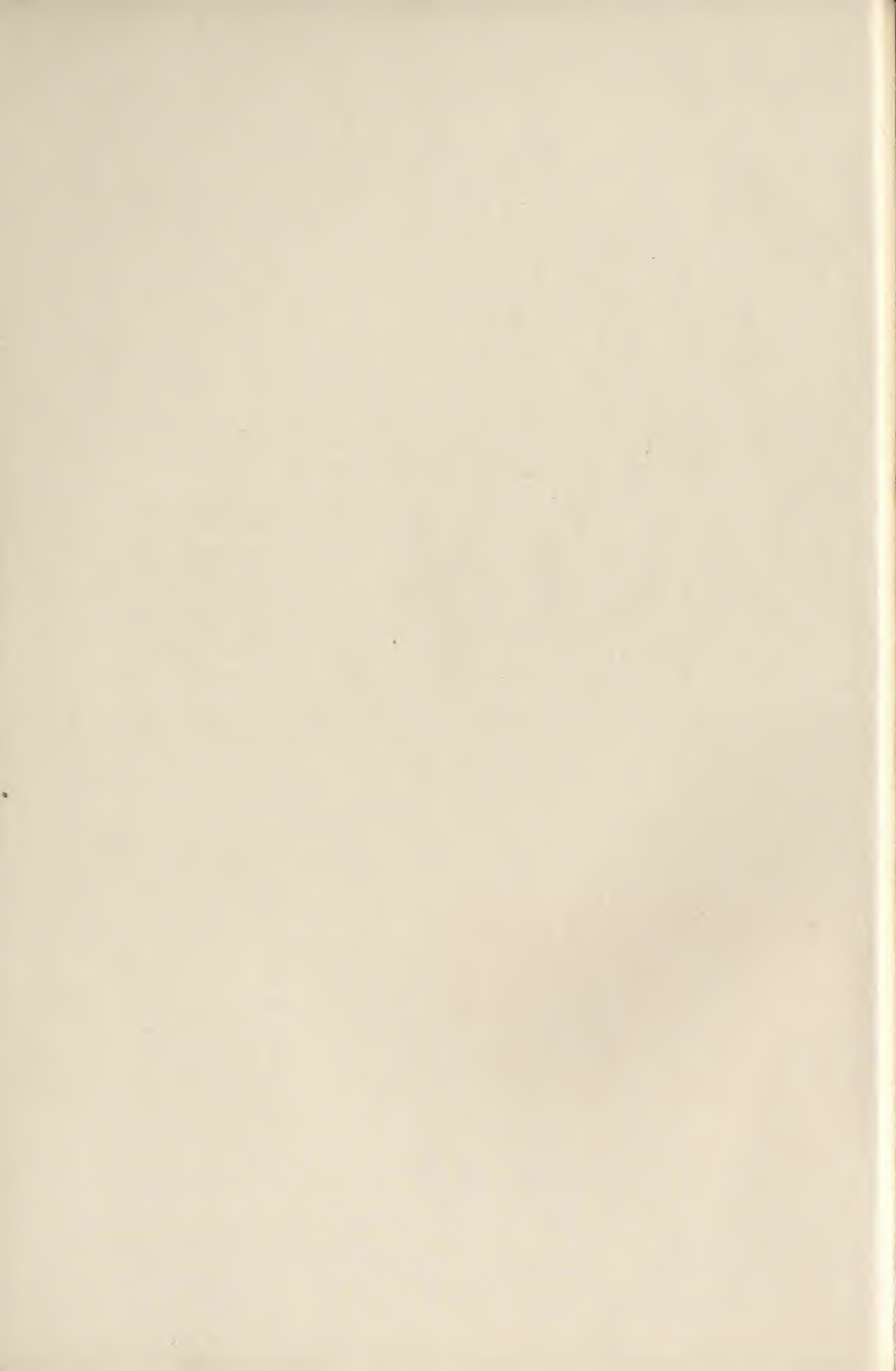
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

CAIETE DE ARTA POPULARA

FLOREA BOBU FLORESCU

PORTUL POPULAR
DIN
MUSCEL

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Fotografii de *Florea B. Florescu*

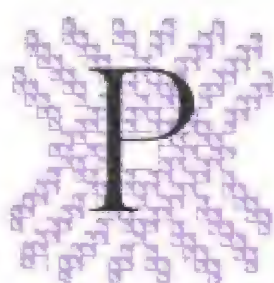
CAIETE DE ARTA POPULARA

FLOREA BOBU FLORESCU

PORTUL POPULAR
DIN
MUSCEL

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Portul popular din Muscel este îndeobște prețuit și socotit printre cele mai frumoase din țară. Faima aceasta și-o datorește aspectului său neobișnuit de spectaculos.

La munte, deal și șes costumul muscelan este deopotrivă de frumos. Indiferent de anotimpuri, el păstrează mereu o linie unitară în structura sa.

Cunoașterea mai îndeaproape a acestui costum, purtat în Muscel, aproximativ între râul Dâmbovița și râul Vîlsan va putea contribui la înțelegerea dezvoltării generale a portului popular din țara noastră.

Muscelul a fost leagănul unor bogate și importante evenimente istorice. Totuși el nu poate fi privit ca o entitate, izolată de fenomenele istorice petrecute în zonele învecinate. Limitrof cu Ardealul, el nu numai că a întreținut permanente legături cu acesta, dar i-a fost și o bună cale de comerț.

La zona de contact direct a populației muscelene cu cea ardelenască au existat permanente raporturi etnografice, a căror urmare se reflectă și în costumul popular. Dar legătura dintre populația din sudul Transilvaniei și cea din Muscel a mai avut loc și pe altă cale. Viața păstorească din Carpații sudici este identică pe ambele versante. Și aceasta nu este întâmplător. În decursul istoriei a existat un curent migrator păstoresc dinspre Ardeal, spre sud. Aceste migrațiuni au determinat formarea unui lanț de sate în sudul Carpaților, cunoscute sub numele de « ungurenești ». De aceea în sudul Carpaților întâlnim nu numai influențe, dar și elemente

etnografice tipic ardelenesti. Aşa se explică şi prezenţa costumului « ungurenesc », a cărui linie este transilvăneană.

Relaţiile comerciale au uşurat şi ele transmiterea dintr-o parte într-alta a Carpaţilor a unor piese de port, materiale de confecţionat şi poate chiar a unor tehnici de lucru. Încă din secolul al XV-lea neguţătorii din Ţara Românească şi Moldova aveau dreptul să-şi desfacă mărfurile pe pieţele transilvănene. După cum reiese dintr-un document inedit păstrat în Arhivele Statului din Sibiu (Z.U.I. 176), la 16 decembrie 1619, piaţa transilvăneană era invadată de pălărieri din Valahia, care făceau concurenţă pălărierilor saşi organizaţi în bresle: . . . « sînt mulţi şi diferiţi meseriaşi neautorizaţi, turburători (*Störer*) şi cîrpaci (*Riepler*) cum sînt numiţi cei care vin din ţări străine, dar mai ales din Valahia, dar şi din ţara noastră Transilvania, care fac pălării prin care străbate apa făcîndu-le nefolositoare, dar le vînd cu sume mari şi lucrează în dauna breslelor. . . să fie aduşi la judecată şi să li se confişte marfa. . . »

Legăturile comerciale între populaţiile de pe ambele versante ale Carpaţilor erau atît de strînse, încît, după o relatare a călătorului Jacob Bongars din anul 1585, Braşovul apărea ca un tîrg deopotrivă al romînilor ardeleni şi al celor din Ţara Românească: « *Peuplée à cause du marché qui y est tous vendredi et samedi, auquel viennent tous Valaques et Bogdans comme à une foire* ».

Documentele menţionează că şi spre Ţara Românească s-au exportat materiale şi elemente de costum. Radu Vodă însuşi trimite la pîrgarii braşoveni pe jupîn Alexi să cumpere cojoace « ce-mi trebuiesc pentru casa domniei mele şi nişte postav ce mi-a rămas să împart curţii domniei mele ».

Astfel se explică unele elemente comune între portul muscelan şi cel ardelenesc din sudul Ardealului. În Muscel, pe lîngă tipul de port specific local, apare, deşi puţin răspîndit, şi portul « ungurenesc » din satele cu păstori ardeleni.

Despre portul popular din Muscel avem prea puţine documente grafice. În afară de costumul care se distinge la ctitorii unor biserici, nici un alt document plastic nu ne-a rămas mărturie despre aspectul portului muscelan de acum cîteva secole. Existenţa unor denumiri aidoma celor de astăzi, pentru unele piese de port, ne este confirmată de documente.

Abia în cursul secolului al XIX-lea frumuseţea costumului muscelan trezeşte interesul unor pictori străini. O serie dintre maeştrii picturii romîneşti, între care Carol Popp de Szathmary, Nicolae Grigorescu, Tattarescu

1. Grup de țărani musceleni. Stampă din prima jumătate a sec. XIX

etc., au lăsat opere remarcabile în care costumul muscelan apare în trăsăturile lui cele mai caracteristice. Sînt celebre acuarelele și desenele lui Szathmary cu teme « femei și bărbați călări » și « tîrguri » sau uleiurile lui Grigorescu cu țărăncuțe muscelene în costumul cu fotă.

Caracterul dominant al costumului popular din Muscel este o linie structurală simplă, datorită fotei care înfășoară corpul de la talie în jos aderînd puternic pe șolduri. Această simplitate este înnobilită însă de prezența altor piese de port: cămașa împodobită cu ornamente în general de un contur mare, în culori mai mult sobre decît vii, precum și de maramă, care dă o notă de distincție întregului costum. Nici costumul bărbătesc nu se deosebește esențial față de portul bărbătesc din alte regiuni. Cu toate acestea el are o înfățișare proprie, deosebit de plăcută. Se pare că nicăieri proporția dintre lungimea cămășii și cea a ȋțarilor nu este atît de firească. Ornamentele care împodobesc mai ales cămașa, dispuse în mod echilibrat, contribuie la determinarea unui aspect închegat și frumos, caracteristic costumului de vară bărbătesc din Muscel.

Portul femeiesc pe timp de vară este compus de obicei din cîrpoi (maramă) țesut în casă, sau broboadă din comerț, ȋie, fotă, brîu, bete,

ciorapi, opinci sau « scarpeți » și mai rar papuci. În zona muntoasă se poartă încă salbe de galbeni la gît. Pe timp răcoros, costumul se îmbogățește cu haine de dimie albă și cojoace.

Dacă judecăm după desenele lui Carol Popp de Szathmary, ca și după piesele de port de acum aproape o sută de ani conservate în principalele muzee din țara noastră, se observă prea puține modificări în costumul muscelan. În afară de părăsirea liniei proprii țărănești a mintenelor, alte schimbări n-au survenit nici în structura pieselor și nici în sistemul lor decorativ. Portul popular femeiesc de Muscel, încheșat în condiții sociale economice specifice, are o notă puternic tradițională. Elementele de port prezintă o bogată și frumoasă compoziție ornamentală. Nici una dintre piesele de port femeiesc nu este lăsată fără ornamente, executate în tehnici dintre cele mai variate, cu un simț artistic desăvîrșit, atît de caracteristic pentru populația Muscelului.

Dacă broboada neagră cu ciucuri, de toate zilele, este procurată din comerț și are o mai mică importanță în ansamblul costumului de muncă, marama — o țesătură de borangic în două ite — reprezintă una din piesele de podoabă ale costumului femeiesc de sărbătoare. De forma unui voal lung, pînă la patru metri, ea are o înfățișare fină, spumoasă, fiind împodobită cu ornamente din bumbac sau mătase în alb, roșu, albastru, galben, sau din fir în culoarea argintului sau a aurului. Ornamentele, fie presărate uniform pe întregul cîmp, fie concentrate spre capete, sînt distribuite într-o asociere și într-un ritm, care trădează un simț decorativ și un gust artistic remarcabil. Ornamentele pot fi geometrice, sau florale, dispuse în cîmpuri romboidale încadrate cu dunguțe, de dimensiuni reduse la maramele din secolul trecut și de dimensiuni destul de mari, la cele de dată mai recentă.

Maramele de Muscel sînt foarte căutate și astăzi la tîrgurile din zonele învecinate.

Portul femeiesc din Muscel a atras atenția și prin pălăria de fetru, purtată deopotrivă de femei și fete. În legătură cu acest obicei, trebuie să amintim că el se menține și în sudul Ardealului, mai ales în zonele Sibiu și Făgăraș. Dacă ținem seama că despre un asemenea obicei în sudul Carpaților nu există semnalări în documente, trebuie să-l privim ca o influență săsească, răspîndită în Muscel prin populația romînească din Ardeal, care s-a revărsat în această zonă.

Ceea ce contribuie la faima costumului femeiesc muscelan este în special iia. Prin iie se înțelege în mod exclusiv cămașa femeiască. Termenul de cămașă este rezervat în această zonă numai pentru cea bărbătească.

2. C. Popp de Szathmary: Țărani din Muscel, călări

Este de menționat că termenul de iie se folosește și în zona limitrofă ardelenască.

Iia, făcută din pînză de casă țesută în două ițe, are de obicei două părți: trupul și poalele. Structura morfologică a iiei de Muscel nu diferă de cea a cămășilor femeiești din cea mai mare parte a țării. Gura de la gît a iiei se obține prin încrețirea foilor din care se formează pieptul, spatele și mînele. Această tehnică simplă de veche tradiție se observă la cămășile purtate de femeile dace înfățișate pe reliefurile monumentului de la Adamklissi (Tropaeum Traiani). Încrețiturile de la gura gîtului, de care am amintit, sînt acoperite în majoritatea cazurilor de un mic guleraș; întîlnim, deși

3. *C. Popp de Szathmary: Rucăreană*

mai rar, și cămăși fără guleraș, care au premers celorlalte. Cămăși femeiești lipsite de guler se mai întâlnesc frecvent numai în Moldova de nord.

Ținând seama de importanța pe care o are acest element de port femeiesc, ne vom opri în continuare nu numai la problema ornamenticii, dar și la o serie de termeni, care sînt semnificativi pentru înțelegerea relațiilor care au existat între populația din sudul Ardealului și Muscel.

După tehnica împodobirii, iile de Muscel se împart în două categorii și anume: brodate (cusute) și alese în război.

4. C. Popp de Szatbmary: Muscelan și muscelancă

O serie de documente, din diferite epoci, aduc mărturie despre existența iilor cusute.

Astfel, prima mențiune o avem din secolul al XVII-lea, datorită lui Conrad Iacob Hildebrandt. În general cusăturile cămășilor femeiești au fost remarcate de mai mulți călători străini prin Țările Românești.

Iia de Muscel se caracterizează printr-o cusătură bogată, poate chiar prea încărcată, realizată cu materiale obișnuite ca: lână, arnici, mătase, fir de argint sau aur, fluturi și betea. Cîmpurile ornamentale de la iie sînt în

general constante: gulerul, pieptul și mîneca cu mai multe sectoare (altița, încrețul, rîndurile în lungul mînecii, brețarea). După cum se vede, este vorba de un sistem ornamental specific pentru cămașa cu altiță, care are o largă răspîndire în țara noastră. Prototipul acestui sistem ornamental este și el vechi. La figurina de la Cîrna, care datează din epoca bronzului, se observă la braț unele incizii care marchează în mod cert cîmpurile ornamentale de pe mînecă.

Spre deosebire de iile din alte regiuni, la cele din Muscel se observă uneori cum « rîndurile » cusute de pe mînecă străbat încrețul, făcînd legătură directă cu altița, fără ca efectul decorativ să sporească prin aceasta.

Motivele ornamentale folosite sînt destul de variate. Cel mai frecvent este cel denumit în mod curent « fuști » sau « fuște ». El se aseamănă cu niște creștături în lemn, înșirate de o parte și de alta a unei nervuri. Dacă laturile acestor creștături sînt realizate din linii frînte, ornamentul ia denumirea de « fundătenii creți ».

Lucrate în roșu, negru și în fir, motivele în « fuști » constituie elemente ornamentale de un efect decorativ din cele mai reușite. Termenul de « fuști » nu are o răspîndire uniformă în Muscel. La C. Lung el este înlocuit cu acela de « brăduleți », la Nucșoara prin « colți ». Termenul de « fundăteni » apare și în zona limitrofă ardelenască.

Un alt motiv frecvent la iile muscelene este cel denumit « stîlpi » sau « uluci », cu un apreciabil efect decorativ pe pieptul sau mîneca iiei.

Printre cele mai valoroase motive ornamentale de pe iile muscelene, trebuie amintită și « ciarba ». Acest ornament se caracterizează printr-o linie șerpuită, ușor arcuită la punctul de curbă, de aspectul unui corn — dacă considerăm fiecare sector în parte. Motive ornamentale secundare, așezate în curbura cea mare, măresc simțitor valoarea decorativă a acestui ornament. « Ciarba » poate fi cusută cu un același efect artistic pe piept, altiță și în lungul mînecii. Valoarea acestui motiv este sporită prin utilizarea frecventă la brodarea lui a firului roșu asociat cu firul de aur.

Destul de frecvent este și motivul cunoscut sub numele de « curcani » realizat din grupuri de ornamente adunate în smocuri, care se aseamănă cu un curcan înfoiat.

Alte motive între care « suveicuța » cusută pe « rumînescuri » și pe « fir » și « șerpeasca » sînt destul de apreciate. Cel de al doilea motiv, cusut atît pe altiță cît și pe mînecă, se asociază uneori cu un alt motiv și anume « melcul ». Motivul « șerpeasca » este scos în relief de albul rămas printre umplutură, ornamentul apărînd deci prin contrast. Denu-

5. C. Popp de Szatbmáry: Musceleancă

mirea de «șerpeasca» provine din faptul că el este extrem de șerpuit. Cît privește numele de «melc», dat unei spirale întrerupte brusc, se datorește impresiei de cochilie de melc pe care o lasă această spirală.

Interesant prin originalitatea lui primitivă este și ornamentul «șerpi» sau «șerpișori». Motivul șarpelui apare și la ceramica din Muntenia, precum și în folclorul literar. Insistența cu care revine acest motiv în arta populară plastică sau cea literară trebuie pusă în legătură cu fondul de credințe străvechi ale populației.

O serie întreagă de alte motive ornamentale merită să fie amintite, printre care «craca măciucii», «cîrligele» și «roțile», motivul «șătrân-

guța » cu ornament floral de un remarcabil efect artistic, « boboaca » și « potcovița ».

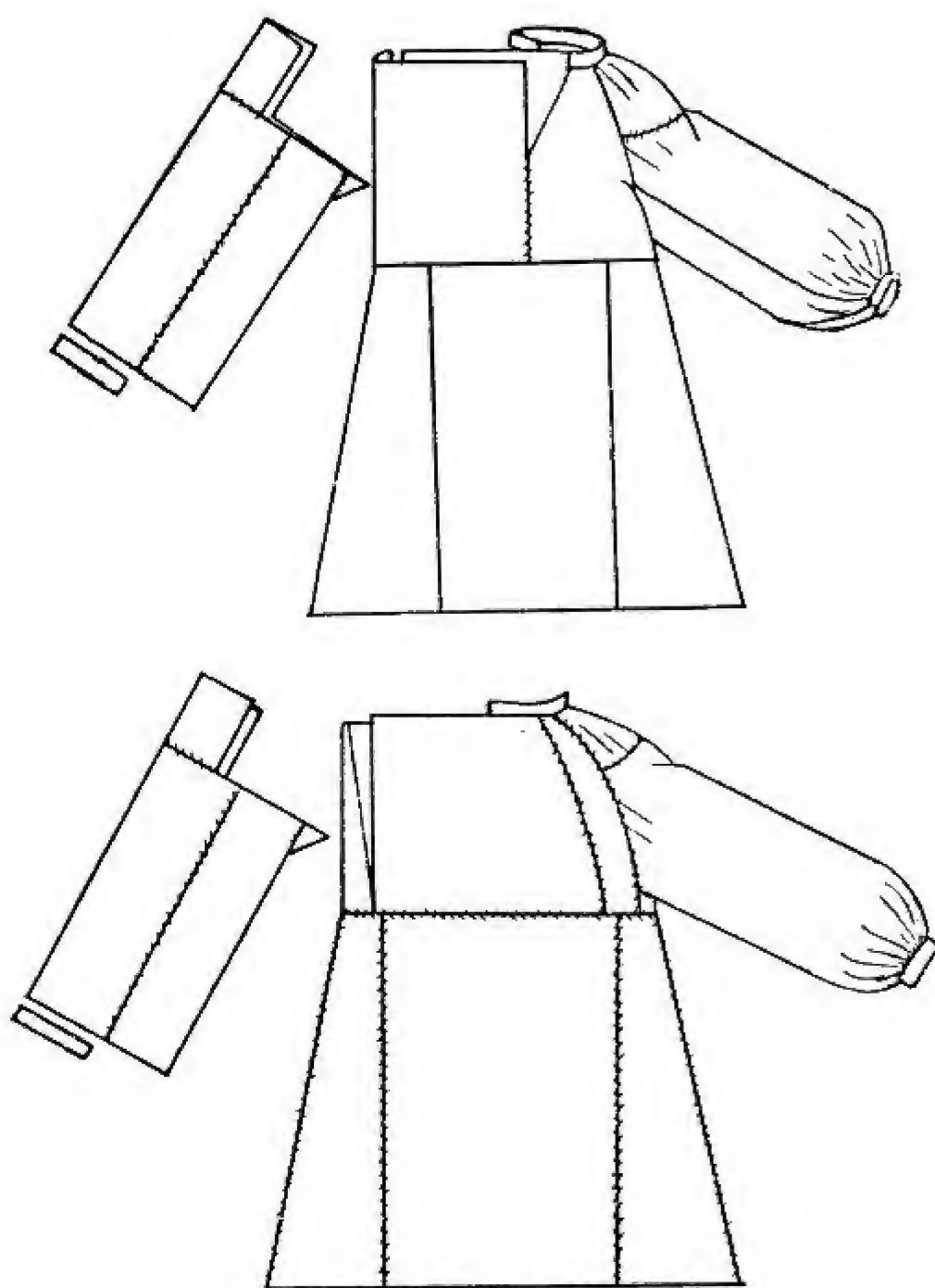
În ceea ce privește tehnica cusăturilor, cel mai frecvent este punctul în cruce, cusătura pe fir, dar revine totuși mai des așa-zisul punct bătrânesc, cu ajutorul căruia se realizează o broderie numită « în rumînescuri ». Se poate spune că o caracteristică a cusăturilor de la iile muscelene o formează acest tip de broderie. În tehnica aceasta, se folosește un fir gros, lăsat afînat. Printr-o abilitate a cusătoarei se obține un câmp uniform de broderie în relief. Conturul propriu-zis al motivului ornamental realizat printr-o astfel de tehnică, de obicei geometric, nu se poate distinge decît de aproape.

O altă categorie de ii este formată din cele împodobite prin alesătură în război. Ornamentele la acest tip de iie reproduc aproape aidoma pe cele brodate, între care amintim mai ales ornamentul « fuști ». Ornamenta aleasă în război, uneori în șaisprezece ițe, este totuși de sine stătătoare. Gama ornamentală bogată și de o varietate destul de mare indică același simț fin al populației din Muscel nu numai în alegerea motivelor și armonizarea culorilor, dar și în sistemul compoziției.

Terminologia referitoare la părțile componente ale cămășii nu este unitară. În unele locuri foaia din piept a iiei se numește « bucată », în altele « ciupag ». Termenul de « ciupag » înseamnă chiar și o măsură. Astfel se zice « un ciupag și jumătate », în loc de o foaie și jumătate. Clinii din părți ai iiei poartă denumiri diferite: « altoaie », « băgătură » sau « fofiază ». În cele mai multe localități gulerul iiei se cheamă « brețară », « biată », « biantă », sau « obinzică ». Cuvîntul guler se întâlnește doar în comunele Drăghici, Văcarea și Schitul Lăzărești; în cea din urmă el coexistă cu cel de « obinzică ». Termenul de « brețare » apare în comunele Nucșoara și Mărcuș; cel de « bantă » în comuna Corbi, cătunul său Zghiau și în comuna Boteni. În restul satelor se folosește numai termenul de « obinzică », pe care-l regăsim și în satele din zona limitrofă ardelenască.

Pentru desemnarea manșetei de la iie întîlnim cuvinte ca: « bantă », « brețare », « obinzică » și « pumnaș ». Cuvîntul « obinzică » se folosește și în vecinătatea Ardealului, în localitatea Dîmbovicioara și cătunul său Ciocanul; cel de « brețare » apare în localitățile Nucșoara, Schitul Lăzărești, Drăghici, Văcarea, iar cel de « pumnaș » în Vișoiul și Dragoslavele. Cea mai largă răspîndire o are termenul de « bantă ». După cum se observă, uneori pentru guler și manșetă sînt folosiți aceiași termeni.

Volanul de la mîneca iiei are și el denumiri variate: « fodore », « fodori », « fudure », « mîneacă cu creț », « mîneacă încrețită ».

6. *Croiul iiei de Muscel*

După cum se observă există o concordanță între terminologia referitoare la iia de Muscel și la iia din zona limitrofă ardelenască. Faptul are o explicație istorică. Populația ardelenască, care a pătruns în zona Muscelului, a impus nu atât structura acestei piese de port, cât terminologia la diferitele ei părți componente. Aceasta este cu atât mai clar, dacă luăm în considerare terminologia iiei din zona Argeș.

O altă piesă de port femeiesc, care contribuie în largă măsură la definirea portului muscelan, este fota. De formă dreptunghiulară, fota se poartă înfășurată strâns în jurul șoldurilor. Costumul femeiesc cu fotă în țara noastră se poartă în nordul Munteniei, Moldova, Moldova de nord

și pe cursul superior al văii Mureșului. Despre apariția istorică a acestei piese de port nu există multe date. Ea pare a fi reprezentată pe unele reliefuri ale monumentului de la Adamklissi. La vechile popoare din Orientul Apropiat se cunoaște un veșmînt asemănător. Originea fotei nu poate fi despărțită de asemenea măturii.

Fota începe să se poarte aproximativ de la linia Topologului spre răsărit pînă în Moldova de nord. În Moldova și Moldova de nord termenul este înlocuit cu cel de catrință sau « priștoare »; pe Valea Mureșului ea este denumită « prinzătoare », iar Huțului din Moldova de nord îi zic « openca ». Deși fota reprezintă un tip bine definit de piesă de port, la contactul ei cu zona catrințelor nu există o delimitare precisă. Pe cursul râului Topolog însăși ea apare alături de catrințe. De la Sălătruc în sus spre Ciineni, fota este aproape complet dispărută și o vom întîlni sub forma fotei cu fir, denumită « vîlnic ». De la Topolog spre Olt domină catrințele, fota fiind purtată doar în timpul iernii. Harta de la pagina 29 arată zona de întrepătrundere între fotă și catrință.

Fota se țese de obicei în patru ițe. În ultimele decenii s-a introdus și fota țesută în două ițe, denumită « fotă scorțată », datorită faptului că se țese ca și o scoarță.

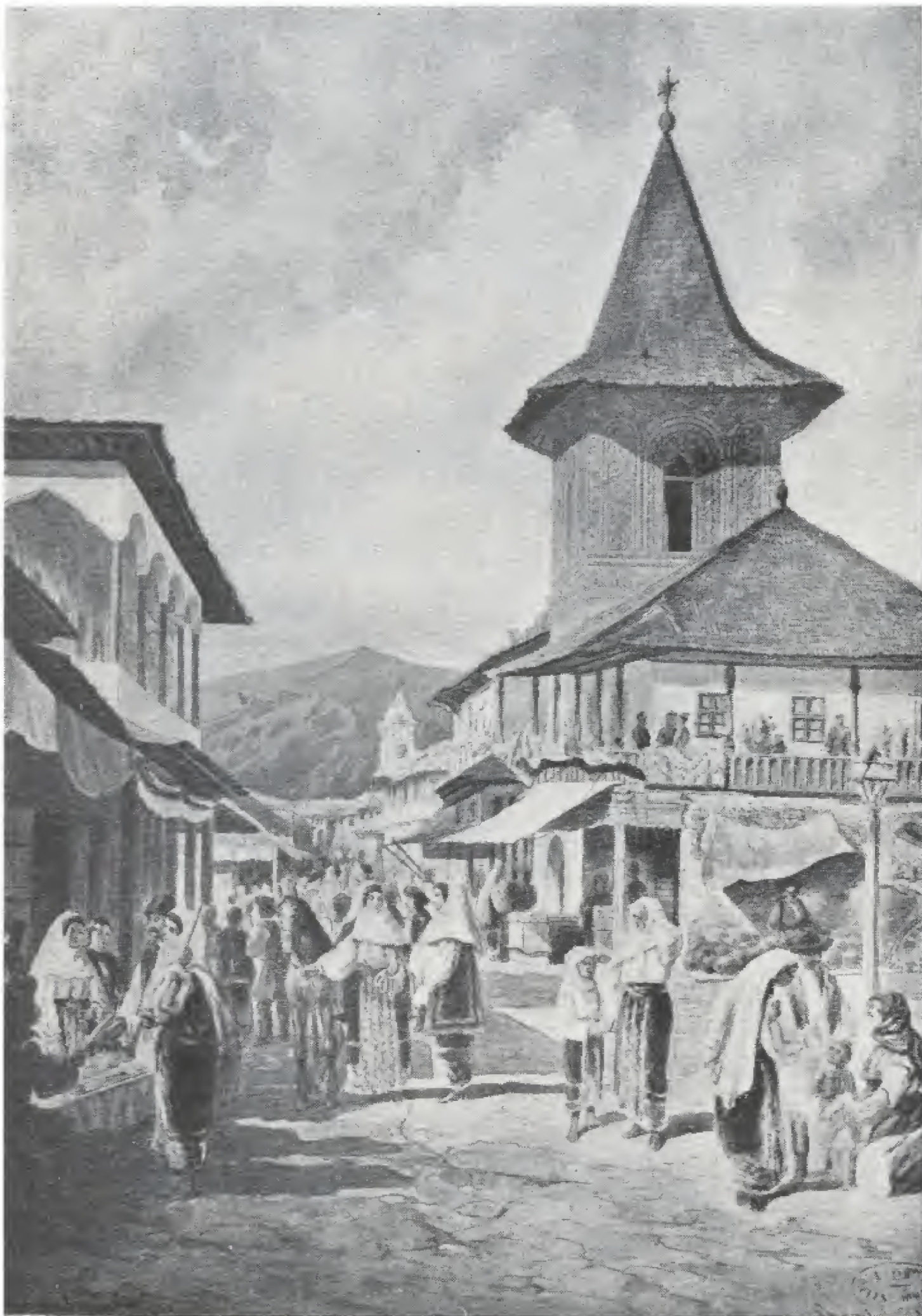
Aspectul fotei este în general sobru. Ea poate fi complet neagră sau ornamentată. Împodobirea fotei se face fie în țesătură și în acest caz ea constă din simple vergi, sau este aleasă cu mîna la război în motive florale sau geometrice.

Ornamentica fotei, deși simplă, merită atenția iubitorului de artă. Înainte de 1880, ea consta din niște vârgi sau benzi mai late, așezate la capetele fotei sau la poale.

De la o dată destul de veche, pe lîngă fota cu vârgi și benzi la capete a apărut și fota cu motive ornamentale alese cu mîna, totdeauna geometrice, realizate din îmbinări de forme romboidale, în culoare roșie, verde, galbenă. Adeseori în alesături și-a făcut loc cu discreție și firul metalic.

La poale, varga fotei, totdeauna roșie, a rămas mult timp neornamentată încadrată doar de una sau două linii de culoare verde sau galbenă. Acest tip de fotă reprezintă fota de sărbătoare.

Mai ales după anul 1900 a survenit o modificare în ornamentarea fotei alese. Treptat, treptat, alesăturile de la capetele fotei au devenit mai bogate, iar fîșiile s-au lățit mai mult. Într-o fază ulterioară și varga simplă de la poalele fotei începe să fie aleasă și devine tot mai lată. Fota a ajuns să fie înconjurată de jur împrejur — în afară de partea superioară — de o

7. C. Popp de Szathmary: Tirg la Cimpulung

alesătură lată, executată din lână, mătase, sau fir. Fota albă de mireasă, executată numai din fir, este în întregime aleasă.

Echilibrul compoziției decorative s-a păstrat și la ornamentarea fotelor mai noi. Vechea fotă poate fi și astăzi întâlnită pretutindeni.

Fota de lucru la femeile mai tinere este brăzdată de dungulițe în rînduri verticale dese. Fota neagră de lucru este purtată numai de femeile în vîrstă.

În Muscel, varga de la poale poartă numiri diferite ca: « mînz », « bantă » sau « nadă ». În Moldova și Moldova de nord, termenul consacrat pentru varga de la poale este acela de « bată ». După primul război mondial, în Muscel s-a început executarea pe scară industrială a unor fișii colorate, care se coseau la poala fotei negre. De aici a rezultat termenul de « nadă » pentru varga de la poale a fotei.

Un rol însemnat în completarea aspectului decorativ al costumului femeiesc de Muscel îl au și brîiele, dar mai ales betele cu ornamente geometrice, constînd din vergi sau ochiulețe viu colorate și totuși bine armonizate.

Celelalte piese de port, care îmbracă tot corpul, ca de pildă minteanul, apar destul de rar.

Încălțămîntea nu are nimic deosebit. Ciorapii sînt simpli, împlețiți din lână. Încălțămîntea preferată constă din « scarpeți », mai rar opinci și, destul de des în ultimul timp, din pantofi.

Portul bărbătesc de Muscel nu este mai puțin atrăgător. În timpul verii, compus din pălărie, cămașă, brîu sau chimir, ȳari și opinci, el impresionează totuși prin aspectul său încheat, împodobit cu măsură. La acest ansamblu se poartă și o vestă neagră, adeseori cu guleraș. Pe vreme răco-roasă, costumul bărbătesc se îmbogățește cu alte piese, între care căciula, cioarecii de dimie albă, cojocul și minteanul. Gluga este și ea o piesă mai strîns legată de costumul bărbătesc. Și elementele de port bărbătesc merită să fie cunoscute, datorită uneori structurii lor specifice sau împodobirii lor.

Căciula apare fie sub formă înaltă, fie sub formă joasă, retezată, amintind căciula mocănească. În trecut se purtau pălării cu calotă rotunjoară joasă, cu marginile drepte și relativ înguste, avînd în jurul calotei o bentită neagră cu două dunguțe albe pe margini. Acest tip de pălării era purtat deopotrivă de bărbați și de femei și a fost înlocuit mai tirziu cu pălăriuța mocănească cu boruri mici, purtată de păstori.

Dacă iia constituie unul din elementele principale de port femeiesc, cămașa bărbătească reprezintă și ea o piesă de costum de o mare valoare

8. *N. Grigorescu: Bărbat din Cîmpulung*

artistică. Acoperită de cusături la gît, piept, umeri, pe marginea mîneilor și la poale, ea constituie elementul cel mai de seamă al costumului bărbătesc, care-i imprimă sensul decorativ. Cusăturile sînt făcute în culori diferite. Motivele ornamentale sînt în general geometrice.

Se cunosc cîteva forme de cămăși bărbătești: cămașa cu platcă simplă, lipsită de ornamente, cămașa cu clini și cămașa cu fustă, care reprezintă piese de port pentru zile de sărbătoare, decorate cu multă grijă.

Cămașa cu clini, numită și bătrînească, este făcută dintr-o singură lungime de pînză, care se îndoaie în două, iar la punctul de îndoire se croiește gura gîtului și despicătura de la piept. Ea este prevăzută cu niște

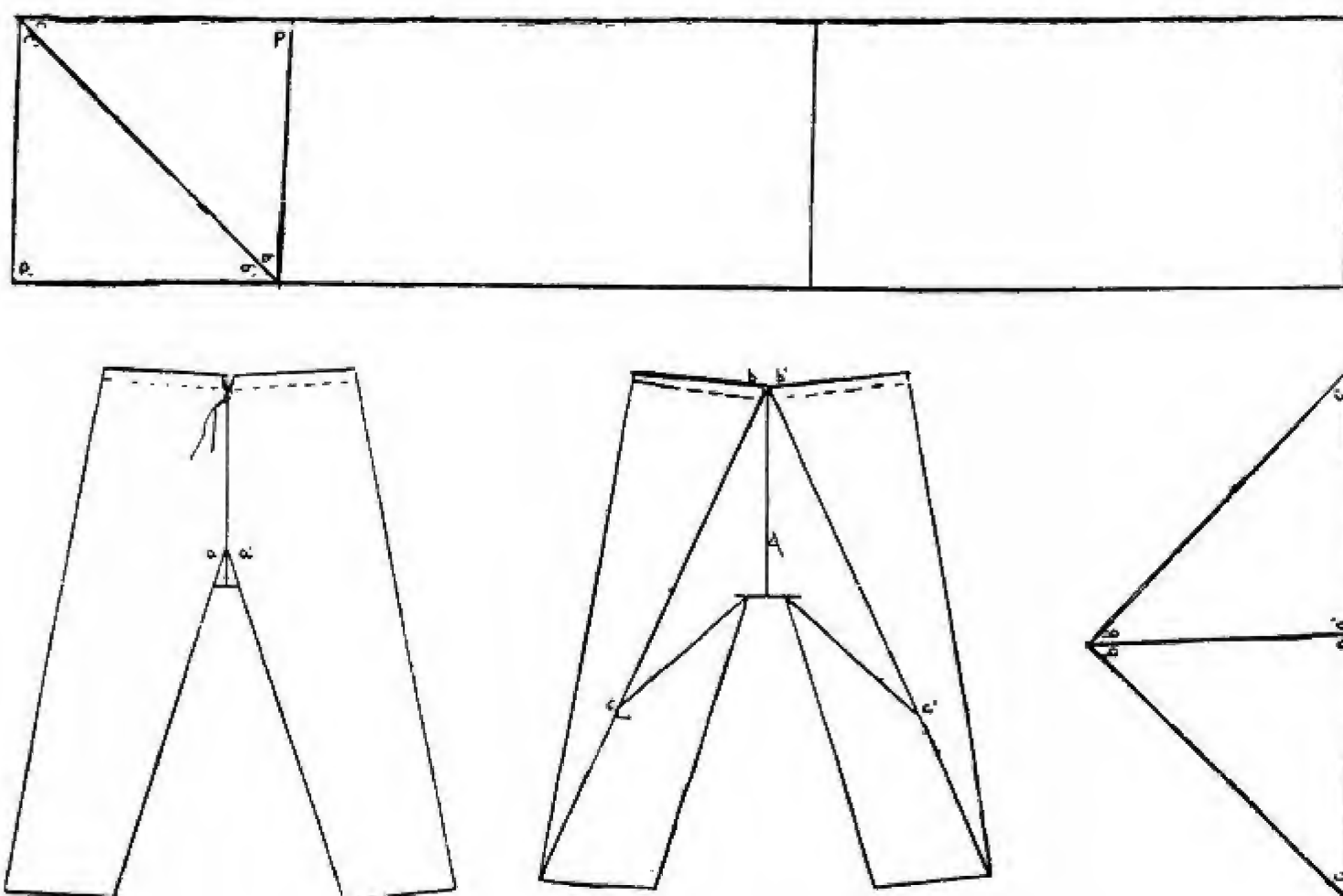
9. N. Grigorescu : Stanca Radu Bastea din Rucăr

clini în părți. Împodobirea cămășii cu clini este bogată, broderiile fiind executate cu lână, arnici și adeseori cu fir. Încheieturile acestei cămăși, numite « strînsori », sînt foarte variate și de un efect artistic remarcabil. Iată cîteva feluri de strînsori: « rușceafăr », lucrat în opt piciorușe, « în cîrlige », « în chiciorușe » și « în bobu ».

Cămașa cu fustă se compune din două părți : cea de sus numită uneori « stan » și cea de jos, căreia i se zice « poale » sau « fustă ». Partea de sus reprezintă croiul cămășii cu clini. Fusta este făcută din patru sau cinci foi, încrețite de jur împrejur, fie numai la spate. Ea poate fi prinsă de trupul cămășii, sau este detașată. Acest tip de cămașă, care se aseamănă

10. N. Grigorescu : Rucăreancă. (Pălăria este pusă deasupra cirpoiului, iar la gît poartă glugă)

11. Croiul simplu al cioarecilor

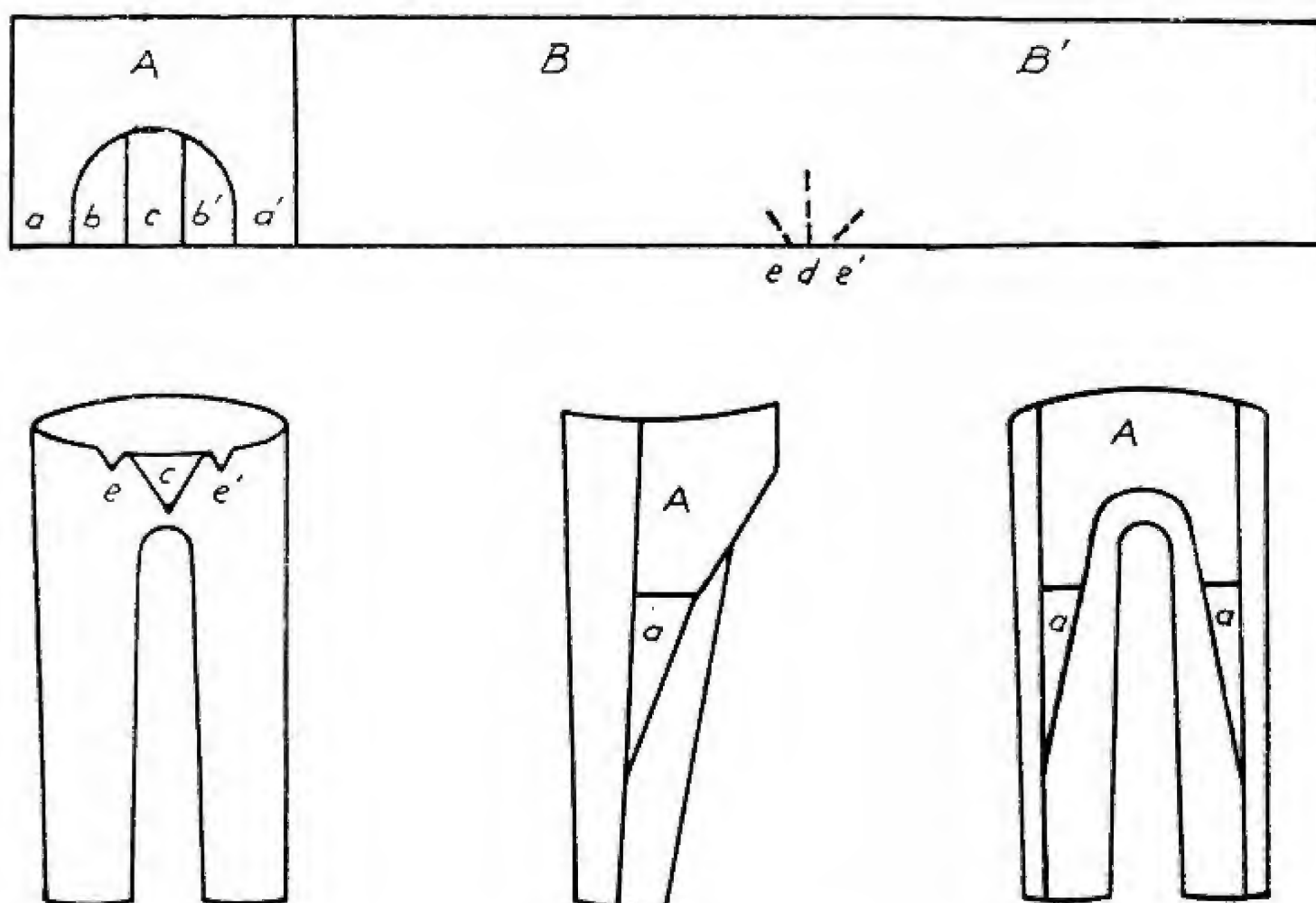
cu cea întâlnită în Macedonia și Grecia, este de origine ilirică. Ea are o largă răspîndire în țară la noi, de-a lungul întregului lanț carpat, de la Dunăre pînă în Moldova de nord.¹ Acest tip de cămașă poate fi numit, pe drept cuvînt, fustanela romînească sau fustanela nord-dunăreană.

Cioarecii, de formă simplă, sînt uneori identici în croială cu ițarii sau cu izmenele. Există și un tip de cioareci cu un croi mai complicat, care se observă atît în sudul Carpaților, cît și în Transilvania. Originea acestui din urmă tip de cioareci este străveche.

Între piesele cu un oarecare rol decorativ în ansamblul costumului muscelan, trebuie amintită și vesta neagră. Adeseori ea are guleraș. Forma din urmă trebuie privită ca o influență directă a uniformelor seminariale de odinioară, răspîndite prin preoți, cît și prin învățători.

Pe timp răcoros, un loc de seamă îl are cojocul cu mîneci confecționat din blană. Într-o acuarelă de Carol Popp de Szathmary, un asemenea cojoc este purtat de un bărbat călare. El se caracterizează prin cusături

1. Vezi harta de la pag. 30.

12. Croi de cioareci cunoscut încă din epoca bronzului în nordul Europei

triunghiulare, dispuse spre poale și piept. Pe la începutul secolului a XIX-lea un asemenea tip de cojoc, purtat de un mocan, care avea între altele și o sarică, a fost pictat de Michel Bouquet. Un cojoc similar se păstrează în colecția Muzeului de artă populară din București.

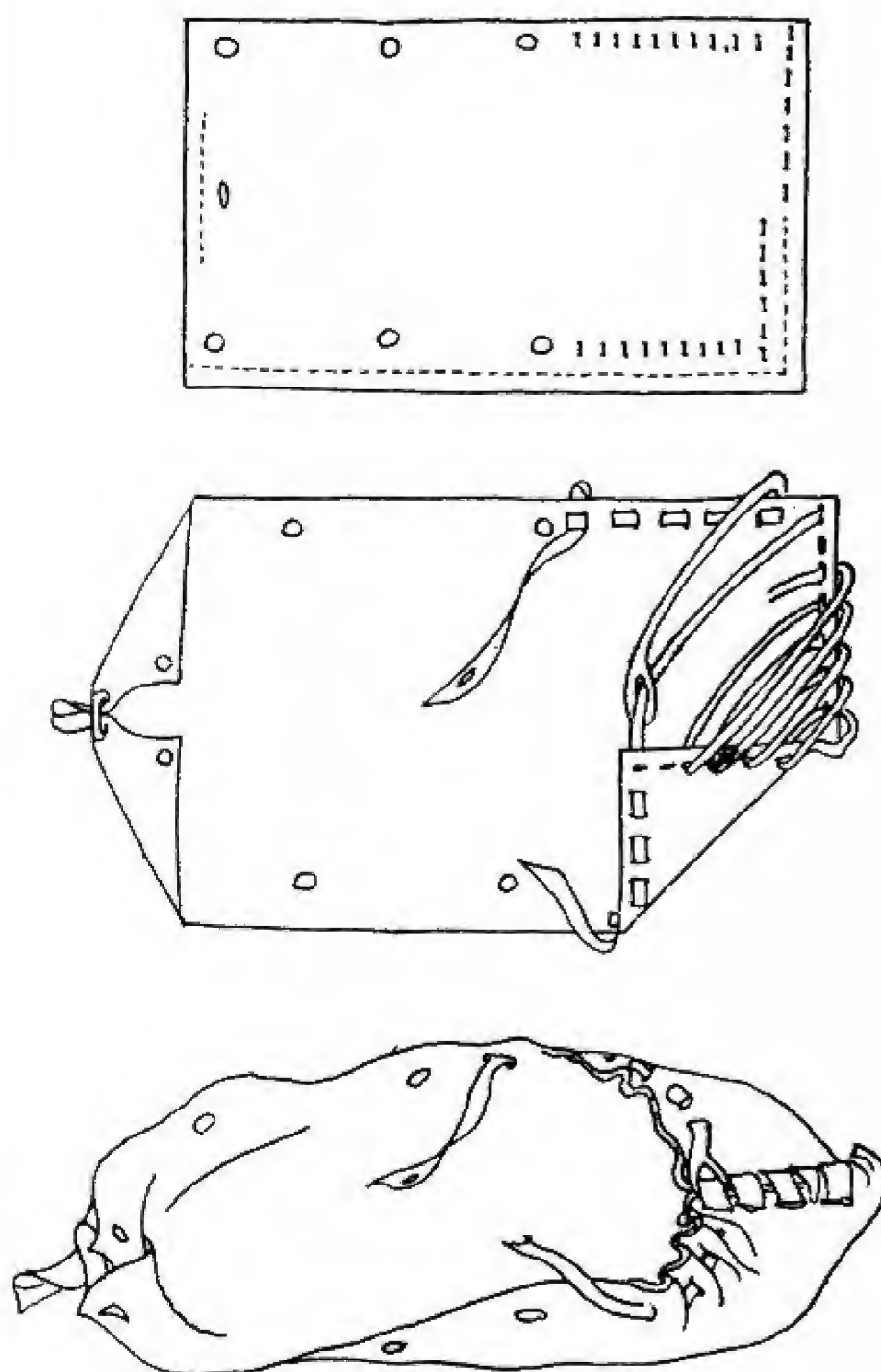
După primul război mondial, valoarea artistică a cojoacelor din Muscel a scăzut, fiind împodobite cu aplicațiuni de piele colorată.

Ca urmare a dezvoltării păstoritului întâlnim aici cojocul mare purtat cu lina în afară și sarica, astăzi aproape complet dispărută.

Între piesele de port confecționate din dimie neagră, care îmbracă tot corpul, este și minteanul. El a fost înlocuit în general de palton, făcut tot din postav țărănesc, dar avînd un croi apropiat de al hainei orășenești.

În Muscel un element de port, socotit mai mult păstoresc, este « gluga », purtată atît de femei cît și de bărbați, pe cap, la umăr, pe umăr, la piept, pe frunte. Este interesant că ea se întâlnește și în unele sate de cîmpie, unde servește și ca traistă de merinde.

Încălțămîntea bărbătească constă din opinci și mai rar din bocanci sau « scarpeți ». După unele caracteristici morfologice, deosebim urmă-

13. Opincă de tip carpatic cu îngurzire peste muchie
a) croiul b) îngurzirea c) forma opincii

toarele tipuri de opinci: opinca încrețită la gurgui peste muche, opinca cu vîrzog și opinca păstorească. Primul tip se obține dintr-o bucată de piele, în care se fac mai multe împunsături și găuri și care apoi se îngurzește, începînd de la vîrf, cu fișia de piele tăiată din marginea acestei bucăți de piele. După îngurzirea gurguiului, se îngurzește cu aceeași fișie și treimea anterioară externă; treimea anterioară internă se îngurzește cu ajutorul unei alte fișii. În schimb, opinca cu vîrzog este îngurzită în ambele treimi anterioare cu aceeași fișie de piele: după îngurzirea treimii anterioare externe, fișia se trece la baza gurguiului

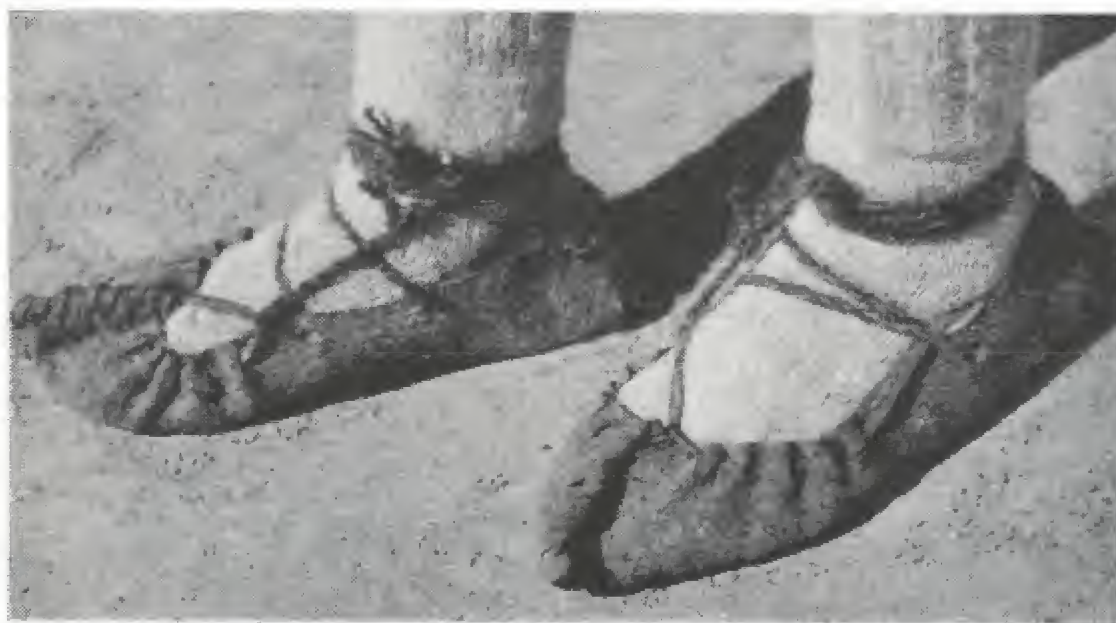
de unde se continuă și îngurzirea treimii anterioare interne. Ochiul rămas între cele două îngurziri se cheamă « vîrzog » sau « urechiușe ». Este de menționat că acest tip apare la un prizonier dac de pe monumentul de la Adamklissi, prin aceasta dovedindu-se tradiția dacică a opincii.

Dintr-un tip de opincă simetrică s-a dezvoltat opinca cu gurguiul într-o parte, care este o opincă păstorească. Asimetria aceasta trebuie pusă în legătură cu profesiunea de păstor. Opinca asimetrică împiedică roua sau apa de pe iarbă să se prelingă printre muchiile gurguiului. Ea reprezintă o formă de adaptare la condițiile climaterice.

În costumul muscelan găsim urme de influențe ardelenesti reduse uneori doar la terminologie, iar în așezările de păstori ardeleni din sudul Carpaților, există chiar un port transilvănean denumit « ungurenesc », care se deosebește fundamental de cel muscelan.

Portul femeiesc « ungurenesc » este caracterizat de prezența catrințelor în locul fotei, de existența unei ii cu un sistem ornamental propriu, cusută numai în negru. Restul pieselor se deosebesc și ele de cele purtate de musceleni: locul maramei este luat de « velitură », o broboadă specială, sau de cîrpa neagră procurată din comerț, legată « săliștenește » la ceafă; pieptarul se poartă strîmt, după moda transilvăneană; minteanul din dimie neagră prezintă un croi țărănesc tradițional. Piese comune portului

14. Opinci femeiești — tip carpatic — îngurzite peste muchie

femeiesc « ungurenesc » și muscelean se reduc la câteva: brîie, bete, ciorapi și opinci.

Dintre piesele de port enumerate, câteva merită un interes deosebit: « velitura », iia și catrințele.

Dintre tipurile de broboade cu caracter arhaic face parte și « velitura ». Această îmbrobodire complicată se compune din mai multe elemente : « pletele » (cîrpe înfășurate pe o sîrmă), « velitura » (fișie de pînză înfășurată pe un carton, cu o ridicătură numită corn) și o maramă denumită « propoadă », pe deasupra.

« Velitura » este astăzi purtată rar, doar de bătrînele din comuna Corbi. Acest tip de broboadă se poartă în comuna Jina-Sibiu și a fost adusă prin intermediul păstorilor. În zona de margine a Sibiului, « velitura » are mai multe variante. Ea este de origine romană.

Iia « ungurenească » nu prezintă nimic deosebit ca structură față de cea musceleană. Sistemul decorativ este însă altul. Ornamentele propriuzise, grupate la guler pe « obinzică » și « ciupag », sînt policrome; cele de pe piept și mînici, dispuse în dungi numite « ciocănele », sînt cusute în negru, întocmai ca în satele din zona Sibiului. Catrințele sînt cusute în casă. Cea din față, numită « șurț », este neagră, iar cea din spate, catrința, are un fond roșu vîrgat pe lățime.

Fără să fie un element de port « ungurenesc », merită să fie amintită și fota largă de Moeciu. În zona învecinată Muscelului, în Ardeal, există o fotă largă și încrețită cu fond negru sau albastru-încis. Ea prezintă la capete pulpene colorate într-un roșu aprins, neîncrețite, iar la poale, în locul unei fișii colorate cum are fota de Muscel, un grup de vîrgulițe numite « mînji ». Tipul de fotă largă de Moeciu a pătruns și în zona de graniță musceleană. Ea reprezintă o piesă de port de o realizare artistică valoroasă.

Costumul bărbătesc « ungurenesc » are și el o notă specifică. Pălăriuța cu calota ușor ascuțită și cu boruri foarte mici, cămașa cu ornament triunghiular pe piept, chimirul de piele, ițarii strîmți, vestuța neagră și opincile cu gurguiul într-o parte, iată înfățișarea acestui costum. Pe timp răcoros, i se adaugă minteanul de dimie neagră identic cu cel femeiesc, și cojocul. Dacă ungureanul este păstor, cojocul mare ia locul pieptarului și minteanului, iar alături de pălărie își face apariția și căciula mocănească retezată, cu fundul lătuț.

Singurul element de podoabă al acestui costum sobru și unitar este cămașa cu « barbur », care mai poartă și denumirea de cămașă mocănească sau cămașă ciobănească, fiind prin excelență un element de port păstoresc.

Caracteristica acestei cămăși constă în prezența unui clin la mijlocul feței cămășii, de la înălțimea brîului în jos, ca și a unui alt clin similar prins la aceeași înălțime, la mijlocul foii de la spate a cămășii. Cuvîntul « barbur », « barbure », « barburi », provine din limba latină (*barbula-am*) și are accepțiunea de ornament triunghiular. Din cauza clinului, ornamentul care acoperă linia lui de cusătură cu foaia cămășii are formă triunghiulară.

Despre prezența ornamentului « barbur » la cămășile păstorilor sibieni, există și o mărturie scrisă de pe la jumătatea secolului al XVII-lea.

Costumul « ungurenesc » bărbătesc a fost considerat ca un port profesional păstoresc. El s-a răspîndit în întreaga zonă musceleană, la toți păstorii, indiferent dacă ei sînt « ungureni » sau neaoși musceleni. În schimb, portul « ungurenesc » femeiesc nu s-a răspîndit. Dimpotrivă, piesele de port muscelean ca iia și fota au pătruns în satul Corbi. În alte sate cu populație veche ardelenescă, cum sînt Berevoiești-Ungureni, Boteni etc., n-a mai rămas nici o urmă din vechiul costum ardelenesc, care a cedat mereu în fața frumuseții costumului muscelean femeiesc. Acest proces este încă în curs în unele centre.

15. Port bărbătesc din Muscel *

Portul popular din Muscel s-a dezvoltat în decursul istoriei pornind de la un substrat comun pentru portul românesc în general. Simțul artistic foarte dezvoltat la populația din zona Muscel a făcut ca unele elemente

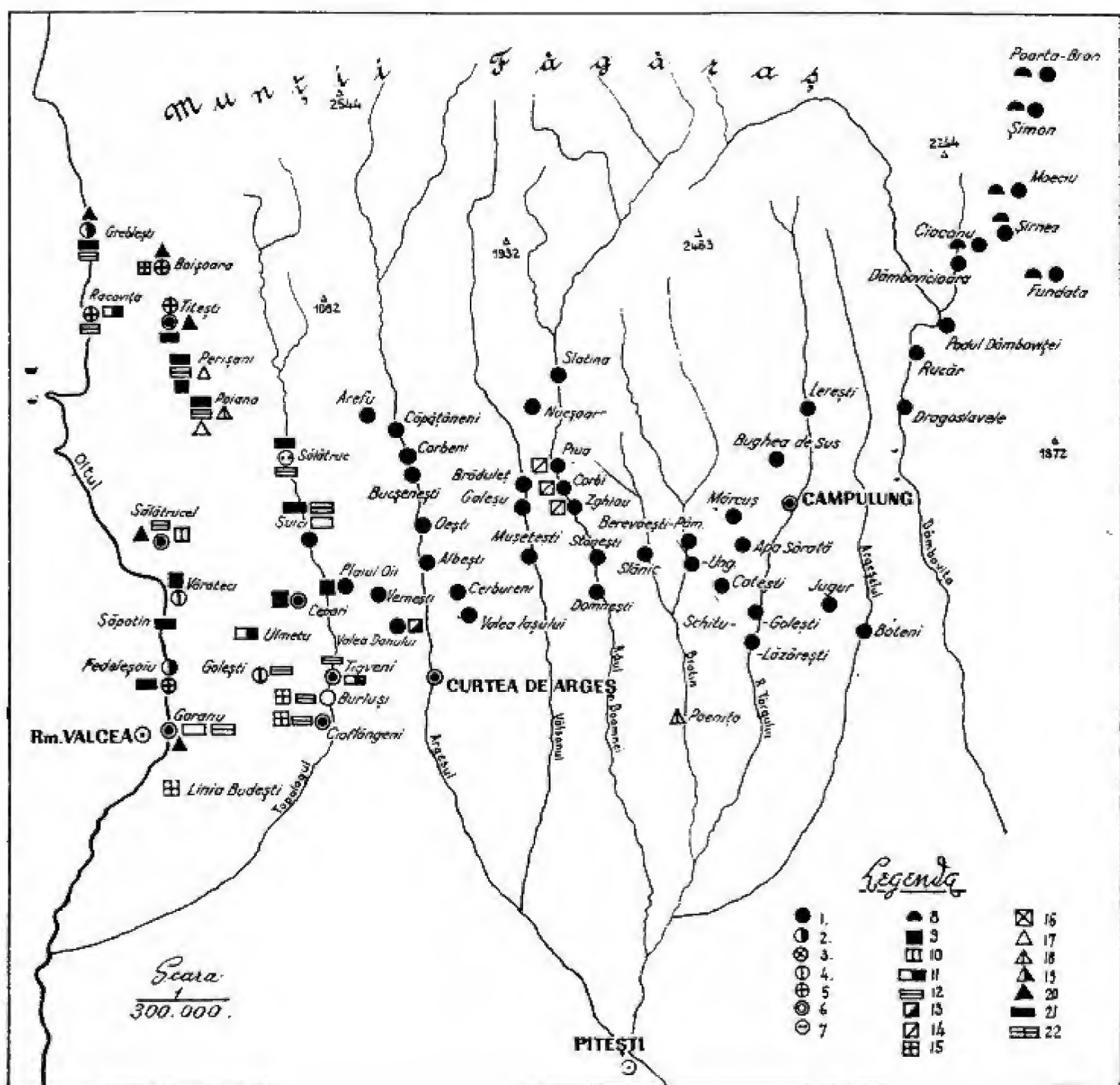
* După dr. N. Manolescu, « Igiena țăranului Român » 1895, pag. 33

de port, între care iile femeiești, maramele și fotele, să capete uneori forme de realizări artistice de o mare frumusețe, contribuind astfel la faima costumului muscelan. Linia structurală simplă, ornamentația bogată dar echilibrată și coloritul mai mult sobru, conferă o notă de eleganță cu totul deosebită acestui costum.

Portul păstoresc, ca și unele piese de port sau terminologia elementelor care compun costumele femeiesc sau bărbătesc, indică un strâns contact de-a lungul istoriei, între sudul Ardealului și Muscel. Prezența unor sate cu populație ardelenască în zona Muscelului, care își păstrează încă portul, iar în parte și graiul, aduce și astăzi în configurația costumului muscelan o notă particulară. Procesul de influență reciprocă între costumele muscelan și cel ardelenesc din satele «ungurenești» este încă în curs.

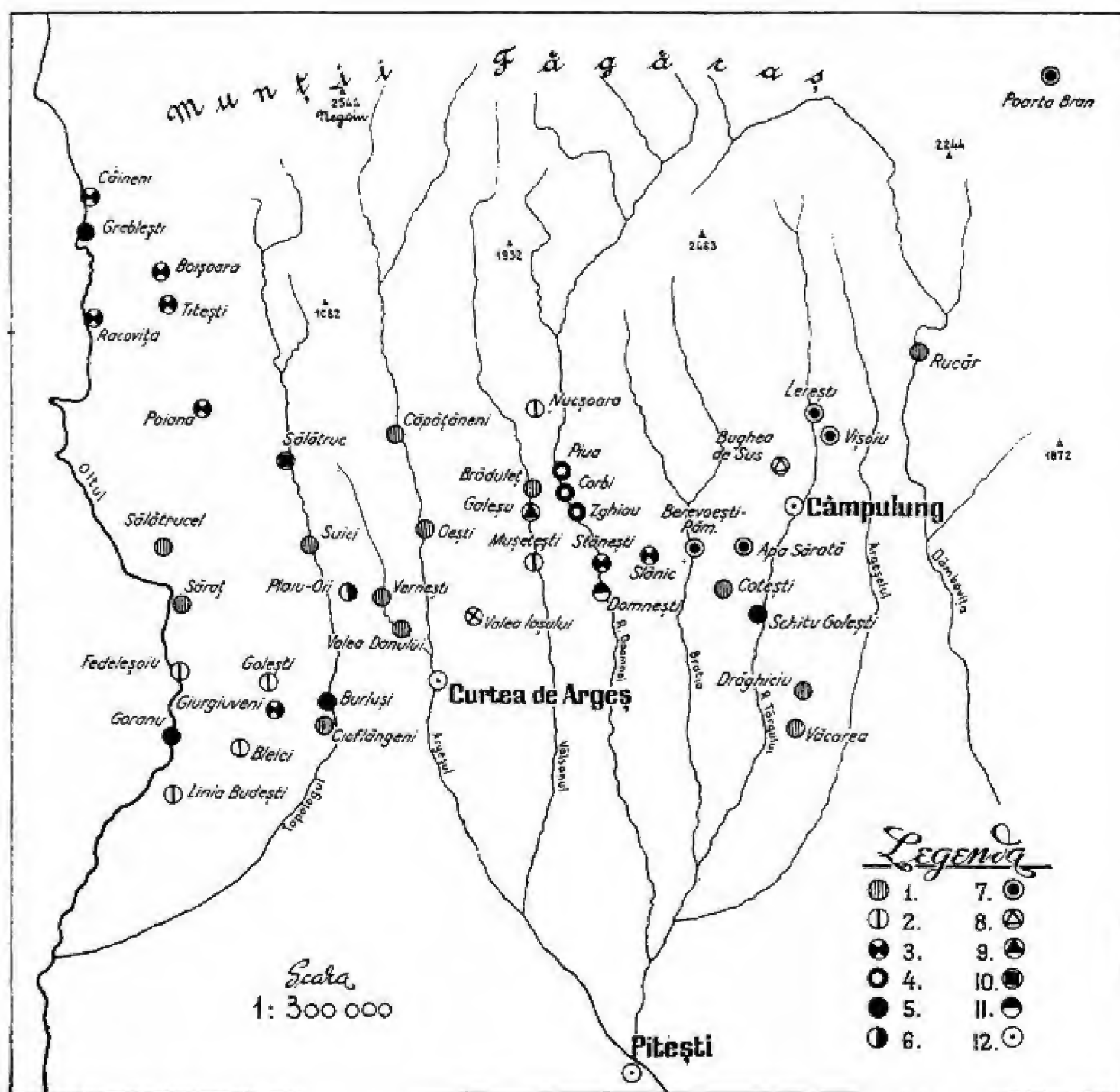
Existența unei bogate terminologii a costumului, comună pentru zona Muscel și părțile limitrofe ardelenesti, indică fără îndoială faptul că, în afară de grupurile actuale de ungureni, au existat vechi așezări de populație ardelenască, care între timp s-au asimilat.

Costumul popular din Muscel este astfel deosebit de interesant deopotrivă pentru valoarea sa artistică și pentru lămuririle pe care ni le aduce cu privire la raporturile etnografice, care s-au țesut pe linia Carpaților, între cele două versante ale sale.

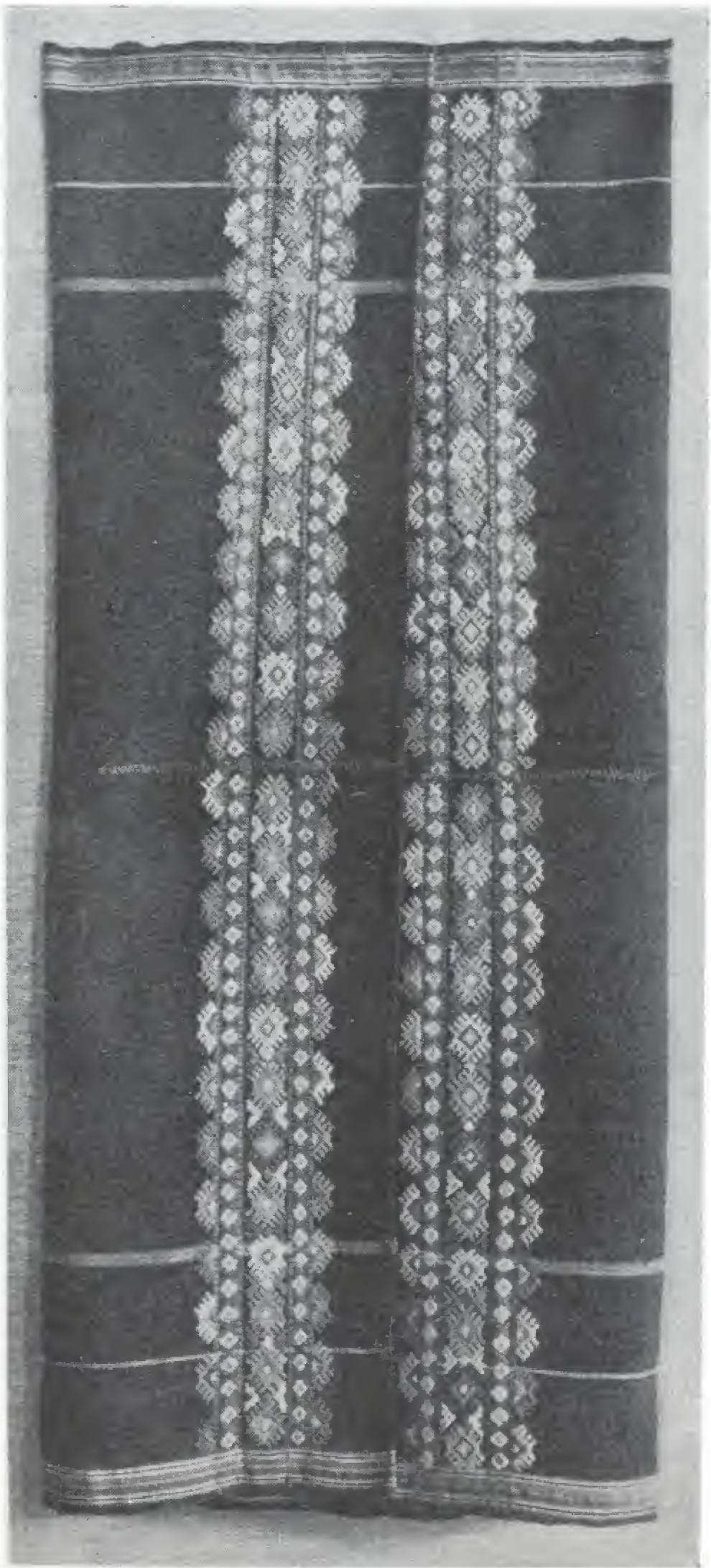
16. Aria de răspîndire a fotei și catrinței. — Limita dintre ele

1. Fotă. — 2. Fotă cu beteală și fluturi purtată pe la 1910. — 3. Fota în dispariție. — 4. Fotă purtată iarna. — 5. Fotă aleasă cu fir numită «vilnic». — 6. Fota purtată sporadic. — 7. Fotă și șurțuri, mai frecvent fotă. — 8. Fotă de Moeciu, cu pulpene. — 9. Șurțuri (catrință). — 10. Șurțuri, mai ales negre. — 11. Șurțuri de casă sau cumpărate. — 12. Șurțuri ungu-renești. — 13. Șurțuri purtate sporadic. — 14. Șorț purtat în față și catrință cu fond roșu în spate. — 15. Catrințe alese. — 16. Șorțuri sau fotă, predominînd șorțurile. — 17. «Foi» (fustă) purtate la lucru. — 18. Fotă, șorțuri și foi (la sărbătoare). — 19. Fotă, dar mai ales fustă și rochie. — 20. «Rochie» («fustă»). — 21. Catrință purtată doar în față, mai ales de bătrîne. — 22. Șorțuri; bătrînele poartă unul în față, iar tinerele în față și spate

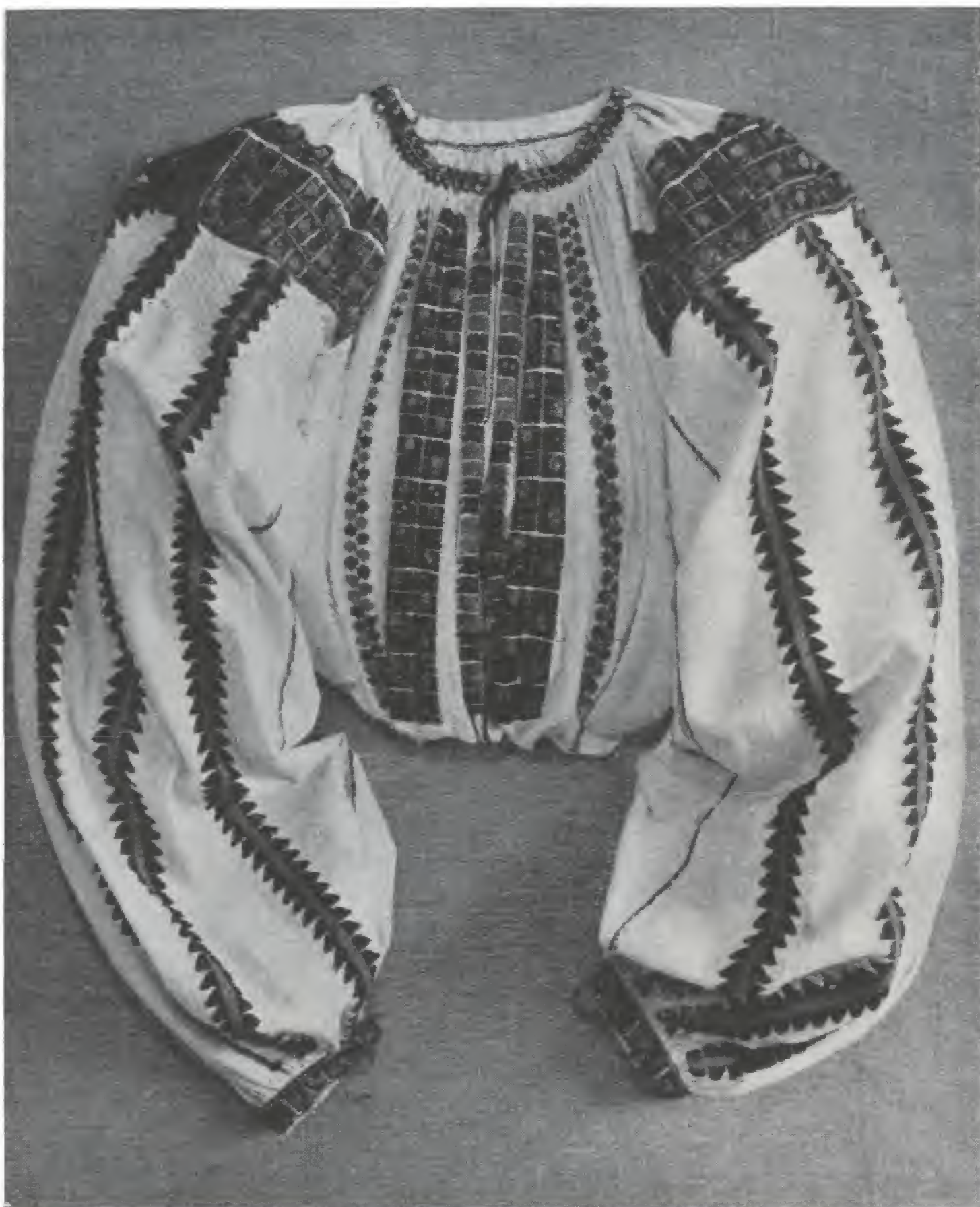

17. *Aria de răspîndire a cămășii bărbătești cu fustă*
(fustanela nord-dunăreană)

1. Cămașă cu fustă încrețită roată. — 2. Cămașă cu fustă «lipită» sau separată, încrețită roată. — 3. Cămașă cu fustă separată sau cusută de trup. — 4. Cămașă cu fustă cusută de trup și încrețită la spate. — 5. Cămașă cu fustă separată sau «lipită» încrețită fie la spate, fie peste tot. — 6. Cămașă cu fustă separată. — 7. Cămașă cu fustă «lipită». — 8. Cămașă cu fustă «lipită» în dispariție. 9. Cămașă cu barbur (i) cu fustă. — 10. Cămașă cu fustă separată sau «lipită» încrețită «roată». — 11. Cămașă cu fustă, mai ales «lipită»

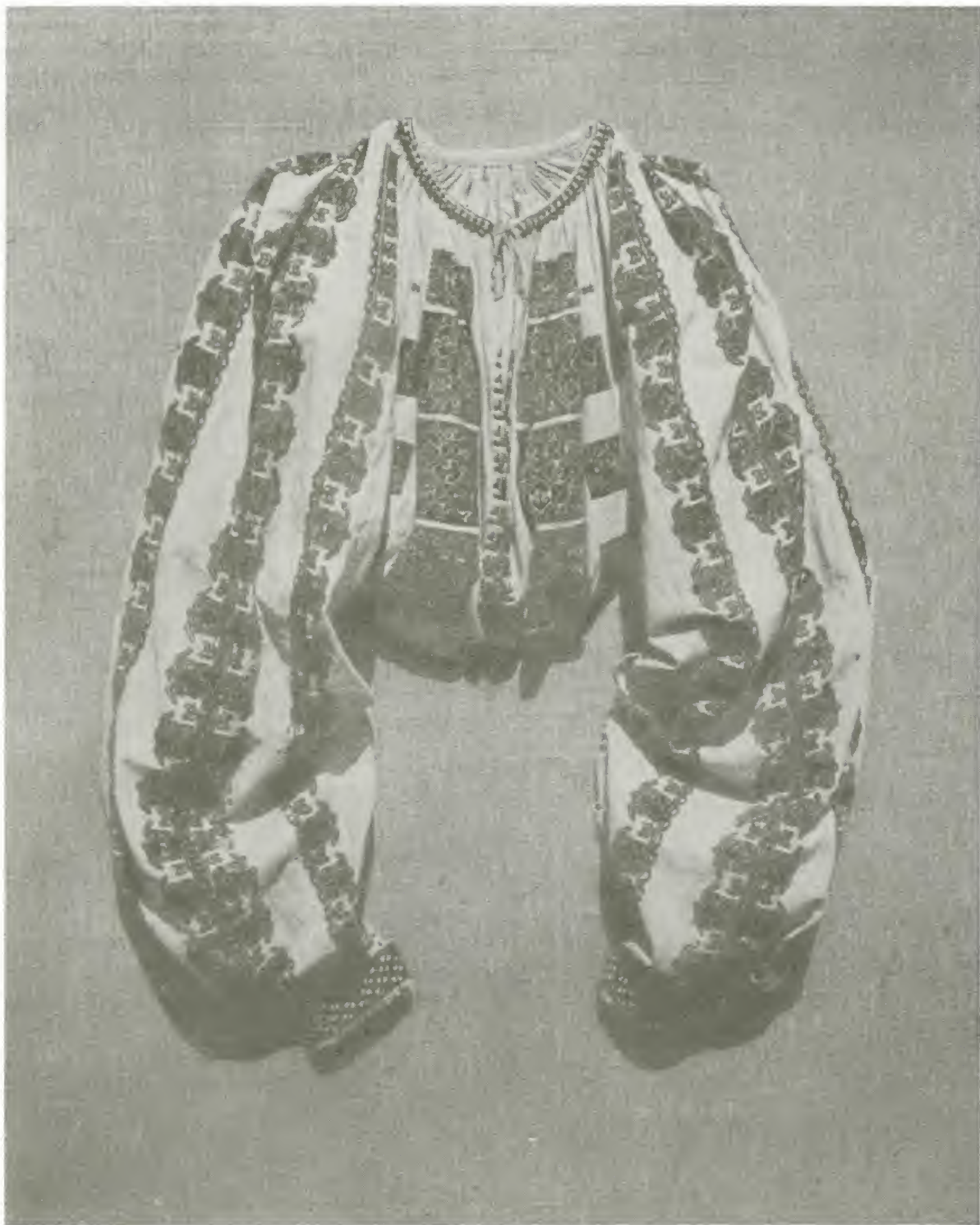
18. *Folă de Mustel bogat
ornamentată la capete*

19. Cămașă femeiască cu ornamente în fuște și știuci

I. Cămașă veche de Muscel împodobită cu ornamentul în fuște

II. Cămașă de Muscel de tip bătrânesc

20. Cămașă femeiască aleasă cu fir de argint în motive geometrice

21. Mama și fiica

22. *Marama împodobește capul femeilor dând o notă elegantă costumului jemețesc*

23. Femeie în costum de sărbătoare purtând cămașă împodobită cu motive florale

24. Musceleană din co-
muna Dragoslavele

25. Rucăreancă. Pe cap are testinel, iar deasupra o legătoare țesută din mărgelă care se poartă sub maramă

26. Femeie din Rucăr. Poartă cămașă aleasă în motivul șerpeasca și fotă cusută cu fir

27. Bătrână din Rucăr. Marama este aleasă cu ornamente geometrice

28. Femeie din sa-
tul Rominești cu
maramă împodobită
cu motive florale

29. Bătrână din Rucăr
purtînd maramă.

III. Maramă ornamentată cu motive florale
și zoomorfe

IV. Detaliu de fotă de Muscel

30. *Marama atirună pînă
la poalele fotei.*

31. Velitură bătrânească de tradiție română văzută din față

32. Bătrână din comuna Corbi de pe râul Doamnei cu aceeași velitură văzută lateral

33. Femei din comuna Dragoslavele torcând la marginea râului

34. Țăran purtînd cojoc lung asemănător cu «bitușca» sibiiană

35. Tineri musceleni în port păstoresc ungurenesc de vară. La cămașă se observă ornamentul denumit « barburi »

36. Cioban coborît
de la stîină cu țolul
specific pe spinare.
Comuna Rucăr

37. Rucăreană în
drum spre târg

38. *Port bărbătesc de muncă*

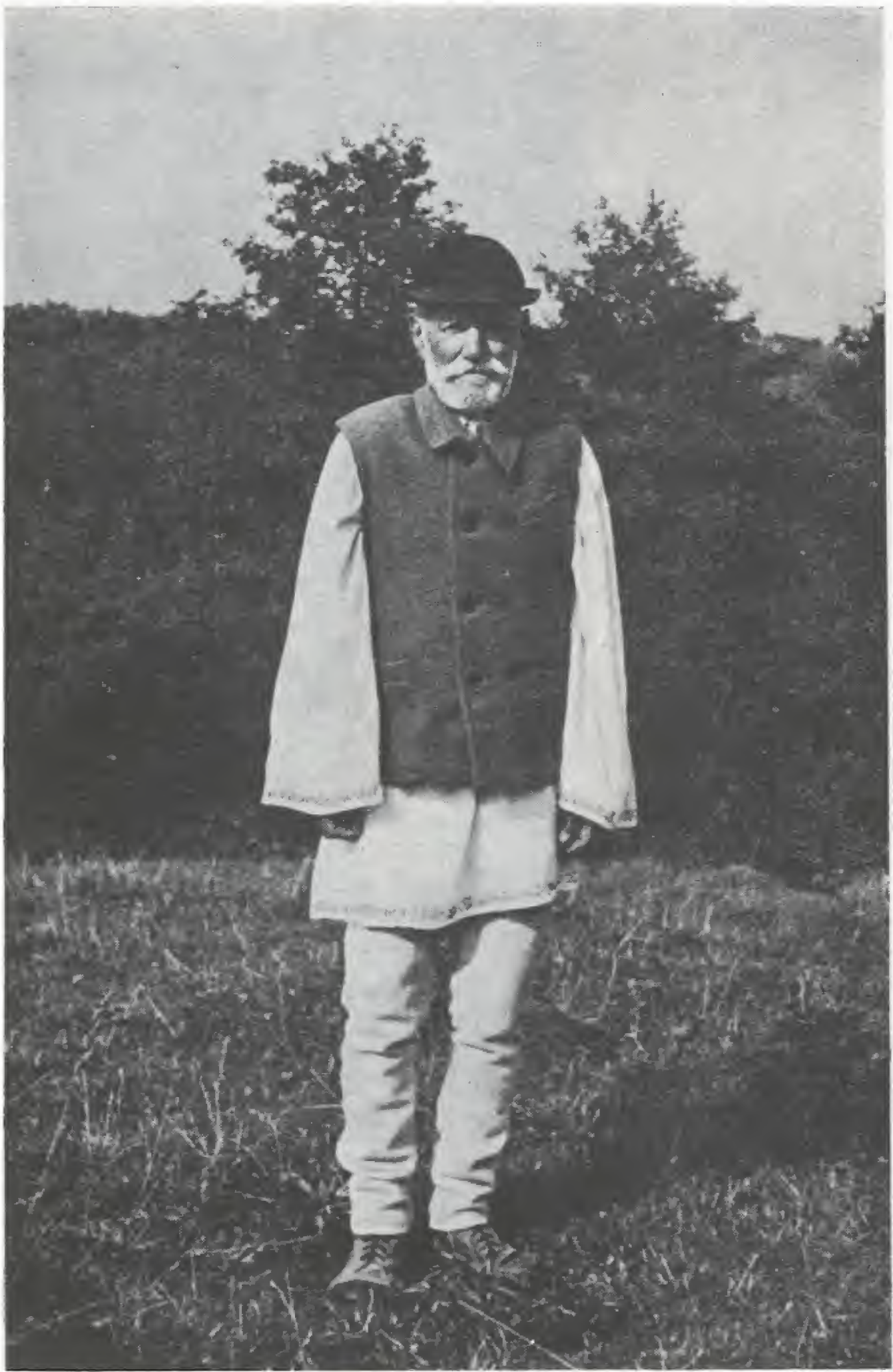
39. Musceleancă în costum de toate zilele

40. Bătrîn din Rucăr purtînd zeghe și pălărie

41. *Port ungurenesc din comuna Corbi de pe râul Doamnei*

42. Păstor muscelan din satul Rominești purtând pălărieuță, vestă, cămașă cu clini și cioareci

43. Bătrîn din Rucăr în port păstoresc ungurenesc

LISTA REPRODUCERILOR

Ilustrații în text

1. Grup de țărani musceleni. Stampă din prima jumătate a sec. XIX.
2. C. Popp de Szathmary: Țărani din Muscel, călări (acuarelă).
3. C. Popp de Szathmary: Rucăreancă (acuarelă, 1868).
4. C. Popp de Szathmary: Muscelean și musceleancă (acuarelă).
5. C. Popp de Szathmary: Musceleancă (desen acuarelat).
6. Croiul iiei de Muscel.
7. C. Popp de Szathmary: Bărăția din Cîmpulung (acuarelă).
8. N. Grigorescu: Bărbat din Cîmpulung (pictură, 1867).
9. N. Grigorescu: Stanca Radu Bastea din Rucăr (pictură, 1867).
10. N. Grigorescu: Rucăreancă. (Pălăria este pusă deasupra cîrpoiului, iar la gît poartă glugă).
11. Croiul simplu al cioarecilor.
12. Croi de cioareci cunoscut încă din epoca bronzului în nordul Europei.
13. Opincă de tip carpatic cu îngurzire peste muchie a) croiul, b) îngurzirea, c) forma opincii.
14. Opinci femeiești — tip carpatic — îngurzite peste muchie.
15. Port bărbătesc din Muscel. După dr. N. Manolescu, « Igiena țăranului român » 1895, pag. 33.
16. Aria de răspîndire a fotei și catrinței. Limita dintre ele.
17. Aria de răspîndire a cămășii bărbătești cu fustă (fustanela nord-dunăreană).

Ilustrații în afara textului

18. Fotă de Muscel, bogat ornamentată la capete.
19. Cămașă femeiască cu ornamente în fuște și știuci.
20. Cămașă femeiască aleasă cu fir de argint în motive geometrice
21. Mama și fiica.
22. Marama împodobește capul femeilor dînd o notă elegantă costumului femeiesc.

23. Femeie în costum de sărbătoare purtînd cămașă împodobită cu motive florale.
24. Musceleancă din comuna Dragoslavele.
25. Rucăreancă. Pe cap are testinel, iar deasupra o legătoare țesută din mărgelile care se poartă sub maramă.
26. Femeie din Rucăr. Poartă cămașă aleasă în motivul șerpeasca și fotă cusută cu fir.
27. Bătrînă din Rucăr. Marama este aleasă cu ornamente geometrice.
28. Femeie din satul Romînești cu marama împodobită cu motive florale.
29. Bătrînă din Rucăr purtînd maramă.
30. Marama atîrnă pînă la poalele fotei.
31. Velitură bătrînească de tradiție romană văzută din față.
32. Bătrînă din comuna Corbi de pe riul Doamnei cu aceeași velitură văzută lateral.
33. Femei din comuna Dragoslavele torcînd la marginea riului.
34. Țăran purtînd cojoc lung asemănător cu « bitușca » sibiană.
35. Tineri musceleni în port păstoresc ungurenesc de vară. La cămașă se observă ornamentul denumit « barburi ».
36. Cioban coborît de la stîna cu țolul specific pe spinare. Comuna Rucăr.
37. Rucăreancă în drum spre țîrg.
38. Port bărbătesc de muncă.
39. Musceleancă în costum de toate zilele.
40. Bătrîn din Rucăr purtînd zeghe și pălăriuță.
41. Port ungurenesc din comuna Corbi de pe riul Doamnei.
42. Păstor muscelian din satul Romînești purtînd pălăriuță, vestă, cămașă cu cîini și cioareci.
43. Bătrîn din Rucăr în port păstoresc ungurenesc.

Planșe color

- I. Cămașă veche de Muscel împodobită cu ornamentul în fuște.
- II. Cămașă de Muscel de tip bătrînesc.
- III. Maramă ornamentată cu motive florale și zoomorfe.
- IV. Detaliu de fotă de Muscel.

BIBLIOGRAFIE

1. Arhiva Institutului de istorie a artei
2. Dr. N. Manolescu, Igiena țăranului român, București, 1895
3. Gh. Oprescu, L'art du peuple roumain, Bucarest, 1938
4. Pr. I. Răuțescu, Dragoslavele, monografie, București, 1936

Responsabil de carte: Mia Prerau
Tehnoredactor: Sanda Negru
Corector: Micaela Zilber

Dat la cules 07.11.56. Bun de tipar 16.04.57. Tiraj 5110 ex. Hirtie Kunstdruck de 120 gr. m². Ft. 700×1000/16. Coli ed. 3,38. Coli de tipar, 3,75. Ediția I. Comanda 1992. Planșe policromii 3. A. nr. 3315. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 74/76.

Tiparul executat sub com. nr. 1480 la Intreprinderea Poligrafică nr. 4, Calea Șerban Vodă 133, București — R.P.R.

Lei 10.—

18